



Fig. 1. Kirketomten set fra vest. Foto Kirstin Eliassen 2015. – Church site seen from the west.

†HJULBY KIRKE

VINDINGE HERRED

Historisk indledning. Kirken, der blev nedlagt 1555, kendes fortrinsvis fra en række skriftlige kilder, der især vedrører præster og anneksforhold samt fra de arkæologiske undersøgelser, der er foretaget i området (jf. ndf).

I et åbent brev af 7. jan. 1555 blev Hjulby Sogn lagt som anneks til Vor Frue Kirke,¹ og menigheden skulle fremover sogne til Vor Frue. Hjulby Kirke blev herefter nedrevet.²

'Hjulby folks' stole omtales jævnlige herefter i kirkeregnskaberne for Nyborg Vor Frue Kirke (s. 837 f.), ligesom de Hjulby Kirke tilhørende ejendomme opgøres under Nyborg Kirke.³ Således klagede borgmestre og råd i Nyborg 1582 over, at bykirken fortsat skulle betale regnskabspenge vedrørende den nedrevne kirke, og kongen gav dem medhold heri.⁴

Anneksforhold (jf. s. 825 f.) og *præster* (jf. s. 826).

Hjulby †kirke er lokaliseret øst-sydøst for den eksisterende landsby Hjulby i området mellem jernbanen mellem Nyborg og Odense og motorvejen, og lidt øst for Hjulbyvej (fig. 1 og s. 1328, fig. 1). Mod syd afgrænses området af Hjulby Sø og ret udstrakte eng- og mosearealer.

Hvor længe denne bebyggelse er opretholdt, vides ikke, men den synes i alt fald at have været nedlagt noget inden begyndelsen af 1600-tallet, idet der i præsteindberetningen til Ole Worm angives: »Noch haffuer der weret en liden annexkircke thill Nyborigh wj kaldet Hiulbye kircke, den laa østen fraa Hiulbye paa marcken, denn loed kongh Christian affbryde, der hand restau-

reret slottet, och loed sette disße huelffuinger heromkring. Men for:ne Hiulbyes folk søger nu thill Nyborigs kircke«. ⁵

Arkæologiske undersøgelser. I umiddelbar nærhed af kirketomten har Odense Bys Museer ad flere omgange foretaget arkæologiske undersøgelser, hvorved man har fremdraget bebyggelses- og værkstedsspor fra såvel den yngre jernalder som vikingetid og tidlig middelalder, herunder fra 1000-1100-tallet en gård, der registreredes i mindst tre faser. ⁶

Der er i området fundet teglsten og skeletdele ved pløjning. 1908 registrerede C. M. Smidt nogle løsfundne mursten og stedfæstede kirkens placering. ⁷ Da pløjningen af området fortsatte, og der igen 1967 sås opløjede sten og skeletdele, foresloges en fredning af området. ⁸ På et område på ca. 60×60 m blev der 1972 tinglyst fredning, ⁹ og en meget stor del af ovenstående areal blev i 2004 indstillet som kulturarvsareal af national betydning. ¹⁰

I 1991 foretog Skov- og Naturstyrelsen en sondering, og i 1997 gennemførte Odense Bys Museer en lille arkæologisk undersøgelse, hvorved kirkegården og kirkebygningen blev nærmere lokaliseret (fig. 2). ¹¹ Fire søgegrøfter, lagt i korsform, blev gravet fra et område uden for kirkegården, ind over denne og til fundamenterne for kirken blev påtruffet. Der blev ikke gravet inde i kirken, og fundamenterne blev heller ikke undersøgt. På grundlag af søgegrøfternes udsagn anslås antallet af begravelser ved kirken at ligge mellem 2000 og 4500. Nogle få grave blev udgravet for at få en vurdering af skeletternes bevaringstilstand.

Det konstateredes, at *kirkegården*, som målte ca. 42×44 m, havde været afgrænset ved relativt spidsbundede, dog ikke helt v-formede, 105-110 cm dybe skelgrøfter. Der fandtes ikke spor af stolper eller andet, der kunne antyde, at grøfterne havde haft anden fremtoning end åbentstående grøfter. Opfyldningen bestod hovedsagelig af grå muld iblandt en smule trækul. I fylden fandtes et enkelt skår af østersøkeramik, ingen tegl, men i betragtning af grøfternes ringe omfang er det ikke tilstrækkeligt til at fastslå en tidlig opfyldning.

I den nord-sydgående søgegrøft 1 registreredes skibets nordøsthjørne, i grøft 2 korets østmur, i

grøft 3 korets sydøsthjørne og i grøft 4 skibets vestmur (fig. 2).

Kirkebygningens længde kan således fastsættes til ca. 22 m. Er iagttagelsen i grøft 1 rigtig, bestod bygningen af et ca. 17 m langt skib og et smallere kvadratisk kor, der så skulle måle ca. 5×5 m. Skibets sydmur er ikke registreret, men skibets bredde antages ud fra ovenstående at have været ca. 7 m.

Fundamenterne var overvejende af kampesten, op til 80 cm, som var delvis opløjet, og med en vis mængde flint. Der blev ikke fundet afretningslag i forbindelse med fundamenterne. De opløjede fundamentsten antyder, at der ikke kan forventes at være bevarede gulvlag inde i kirken, da disse må være afgravet.

Der blev ved undersøgelsen fundet stumper af tagsten af munke-/nonnetypen og en smule teglbrokker. Udgraveren omtaler understrykningsmørtel i tilknytning til munke- nonnetagstenene, hvilket dog ikke forekommer ret sandsynligt, da disse sædvanligvis ikke blev understrøget.

Ved samme arkæologiske undersøgelse blev der fundet enkelte genstande samt nogle mønter. Der er endvidere såvel ved pløjning som med metal-detektor igennem adskillige år fundet både en hel del fortrinsvis middelalderlige men også eftermiddelalderlige mønter. ¹² Ligeledes er der med metal-detektor fundet enkelte genstande, herunder et skrinbeslag (NM inv.nr. D12/1998). ¹³

KILDER OG HENVISNINGER

Arkivalier. Landsarkivet for Fyn (LAFyn). *Fyns Bispearkiv*. Kirkelige Regnskabsbøger 1552-56.

Nationalmuseet (NM). *Notebog*. C. M. Smidt XXI, 81 f. (1908).

Redaktion ved Kirstin Eliassen. Oversættelse til engelsk ved James Manley. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet april 2015.

¹ *DaKirkelove* I, 401 og 404 f.

² *HofmFund*V, 418.

³ LAFyn. *Fyns Bispearkiv*. Kirkelige Regnskabsbøger 1552-56; *KancBrevb* 12. marts 1581 og 3. maj 1596.

⁴ *KancBrevb* 12. marts 1582.

⁵ *PræsteindbWorm* 133.

⁶ J.nr. OBM 6732, 7787, 7788 og 8935; Mogens Bo

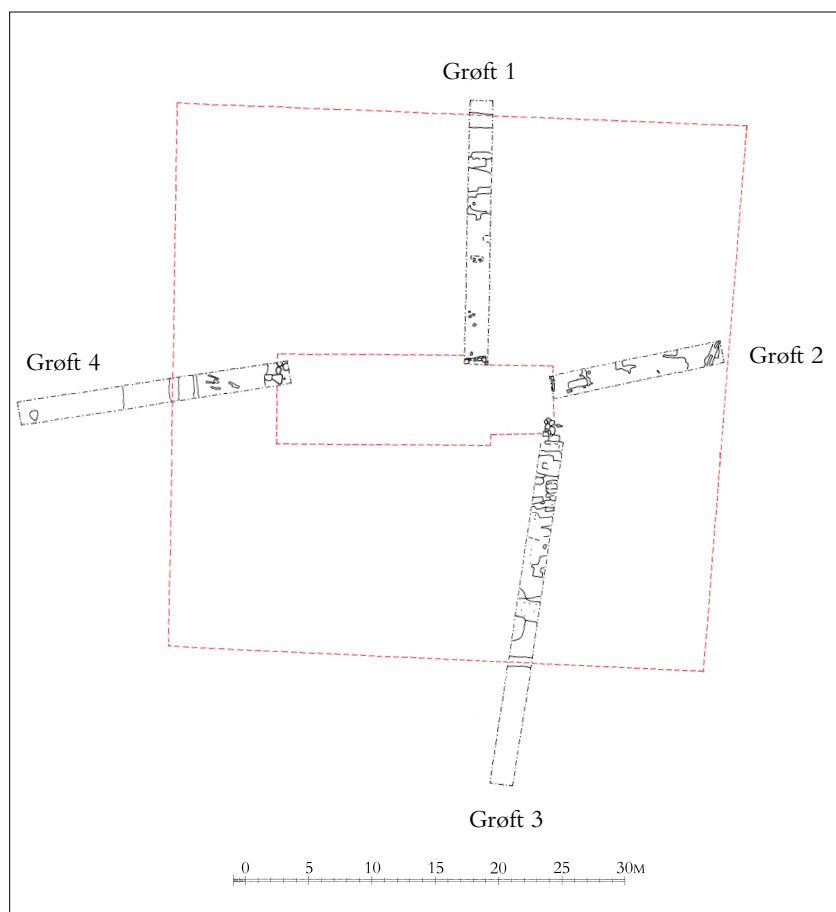


Fig. 2. Situationsplan. 1:600. Tegnet af Merete Rude 2015 på grundlag af opmålinger og rekonstruktion ved Eskil Arentoft 1997, Odense Bys Museer. – *Situation plan.*

Henriksen, »Er Hjulby Nyborgs forgænger?«, *FyMi* 2002, 155-85; samme: »På vejen til Nyborg«, *Nyborg – før & nu* 2003, 7-26; samme, »Før Nyborg«, *Skalk* 2003, 5, 11-17; Arne Tubæk Naamansen, »Kongsgård eller præstegård? På overgangen fra forhistorisk til historisk tid i Hjulby«, *FyMi* 1993, 183-200.

⁷ NM. C. M. Smidt, notebog XXI, 1908, 81 f.

⁸ NM. J.nr. 1049/67 og 258/69.

⁹ Kulturstyrelsen. Sted- og lokalitetsnr. 090611-83, Fredningsnr. 371833.

¹⁰ Sb 090611-116.

¹¹ J.nr. OBM 7777.

¹² Jens Chr. Moesgaard, »Kirkegulvsmønter på bar mark«, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 4, København 2006, 144 ff.

¹³ NM.

†HJULBY CHURCH

The church, which was closed down in 1555, is known chiefly from a number of written sources which mainly concern priests and annexation status, and from the archaeological investigations that have been conducted in the area (cf. below).

In an open letter of 7 January 1555 Hjulby Parish was annexed to the Church of Our Lady, and Hjulby Church was then demolished.

Hjulby †Church has been localized east-south-east of the existing village of Hjulby in the area between the railway between Nyborg and Odense and the motorway, and slightly east of Hjulbyvej (p. 1328, fig. 1). Towards the south the area is demarcated by the lake Hjulby Sø and very extensive meadow and bog areas.

How long this built-up area was maintained we do not know, but it seems at all events to have been closed down some time before the beginning of the 1600s.

In the immediate vicinity of the church site, archaeological investigations have been conducted which have revealed traces of buildings and workshops from the Late Iron Age as well as the

Viking Age and the Early Post-Viking Middle Ages. In 1908 C.M. Smidt registered some stray bricks and established the location of the church, and in 1997 the Odense City Museums conducted a small archaeological investigation which localized the churchyard and the church building more precisely (fig. 2). On the basis of the evidence from the sondage trenches the number of burials at the church is estimated to have been between 2000 and 4500.

It was established that the *churchyard*, which measured c. 42 × 44 m, had been demarcated by boundary ditches.

The *church building* appears to have consisted of a nave c. 17 m long and c. 7 m wide, and a narrower square chancel that measured c. 5 × 5 m.

The foundations were mainly of fieldstone, and brick fragments and roofing tiles of the convex/concave 'monk and nun' type that have been found may indicate that the church was at least partly built in brick and roofed with tiles.

In the same archaeological investigation a few objects as well as some coins were found.